

3/2005

**ODBORNÝ ČASOPIS PRO FILATELII,
NUMISMATIKU A NOTAFILII**

ROČNÍK X.

VYCHÁZÍ 25.6. 2005

VYBRANÉ ČLÁNKY PUBLIKUJEME I NA WWW.FILATELIE-KLIM.COM

Z OBSAHU

- ♦ Červený kříž 1920: padělky či zneužitá štoky? . 2
- ♦ Navrhovaný obloukový typ V. kresby Hradčan . 4
- ♦ Čs. předběžné a souběžné frankované pošt. formuláře – peněžní poukázky (3) 7
- ♦ Jak na poškozené bankovky 13
- ♦ Ohlédnutí za výstavou BRNO 2005 17
- ♦ Rekomandační razítko Cukmantlu ve Slezsku . 21
- ♦ Poštovní proměny Terstu 23
- ♦ O dozoru při tisku čs. poštovních cenin 26
- ♦ Osvobozená republika 150 h – CDV 26 (2) .. 29

AUS DEM INHALT

- ♦ Rotes Kreuz 1920: Fälschungen oder missgebrauchte Druckstocke? 2
- ♦ Vorgeschlagener Bogen-Typ der fünften Zeichnung der Hradschin-Marken 4
- ♦ Tschechoslowakische vor- und mitlaufende frankierte Postformulare (2) 7
- ♦ Was mit den beschädigten Banknoten 13
- ♦ Europäische Ausstellung Brno 2005 17
- ♦ Einschreibestempel des Postamts Cukmantl . 21
- ♦ „Befreite Republik“ – Wert 150 h CDV 26 (2) .. 29

FROM THE CONTENTS

- ♦ Red Cross 1920 - Forgeries or Misused Blocks? . 2
- ♦ Proposed Arc Type of the Fifth Drawing of Hradčany Stamps 4
- ♦ Czechoslovak Preliminary and Parallel Franked Postal Forms (2) 7
- ♦ What to do with Damaged Notes 13
- ♦ European Exhibition Brno 2005 17
- ♦ Registered Mail Postmark of Cukmantl 21
- ♦ „Liberated Republic“ – Value 150 h CDV 26 .. 29

REDAKCE: Šéfredaktor: Vladimír Schödelbauer
Sekretářka: Irena Ryantová

✉: V. Schödelbauer, Fr. Šrámkova 26, 150 00 Praha 5
☎: 251 560 484 e-mail: merkur@schodelbauer.com

ADMINISTRACE A ZÁSILKOVÉ SLUŽBY: Fr. Dvořáček
✉: Filatelie-KLIM, Merkur, P.O.B. 431, 660 31 Brno 2
☎: 542 211 931 e-mail: risa@filatelie-klim.com

REDAKČNÍ KOLEKTIV: Fr. Dvořáček, Zdeněk Filípek, Zdeněk Fritz, Jan Klim, Jan Štolfa a VI. Ustohal

ODBORNÍ PORADCI: Jan Karásek, Pavel Pittermann, Jiří Stupka, Svätopluk Šablatura

EXTERNÍ SPOLUPRACOVNÍCI: W.A. Dawson, VB; Hans van Dooremalen, Nizozemí; Petr Gebauer, ČR; Henry Hahn, USA; Otto Hornung, V. Británie; Walter Rauch, SRN a Jaroslav Verner, USA

VYDÁVÁ: Merkur-Revue s.r.o., Veselá 37, 602 00 Brno 2
Odpovědný vydavatel: Jan Klim ☎: 542 211 931

TISK: EUROPRINTY spol. s r.o., Břeclav

Podávání novinových zásilek povoleno Českou poštou, s.p., OZ JM Ředitelství v Brně č.j. P/2-4838/95 ze dne 8.12.1995 MK ČR E7381 ISSN 1211-3077

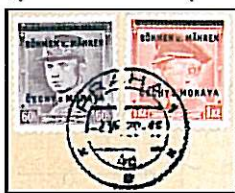
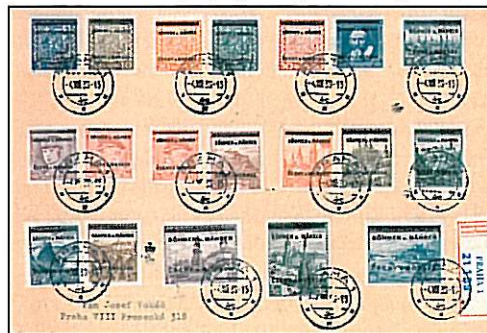
Falošné pečiatky Protektorátu

Rád by som nadviazal na článok Ing. Jozefa Tekela z Merkur-Revue 2004/4/13, v ktorom popisuje výrobu falošných celistvostí a výstrižkov. Pokojne by som prvý odsek z jeho článku mohol opísať, lebo aj ja som si kúpil podobné materiály na bratislavskej burze, no kúpil som ich už asi pred dvoma, tromi rokmi. Nechcel som to pôvodne zverejňovať, pokiaľ som si nebol istý, že všetky tieto materiály sú zfalšované.

Na rozdiel od falošných celistvostí, ktoré objavil Ing. Tekel (kde sú použité pečiatky pravé, ale odcudzené a potom zneužitá na výrobu falošných celistvostí resp. falošných výstrižkov), v mojom prípade sa jedná o špeciálne vyrobené falošné pečiatky, ktoré boli bezprostredne použité na výrobu falošných celistvostí ako aj výstrižkov.

Najskôr ale malá úvaha: treba povedať, že predat na burze čisté známky Protektorátu, Slovenského štátu alebo aj iných štátov, známky, ktoré nie sú perfektné, je dnes veľmi ťažké. Predpokladám ale, že kúpiť väčšie množstvo známok bez lepu (myslím tým známky čisté) za nízku cenu sa dá na každej burze.

A tu sa asi zrodil „nápad“: známka bez lepu je skoro bezcenná (v obchodnom zmysle), vyrábať lep (sekundárny) na takéto známky sa falzátorom nevypláti, ale je možné takéto známky použiť na pečiatkovanie, na výrobu či už falošných výstrižkov alebo aj výrobu falošných celistvostí. Skúste predat napr. pretlačkovú sériu Protektorátu bez lepu – nemáte šancu! No vylepte ju napr. na list a opečiatkujte (stačí vyrobiť akúkoľvek pečiatku) a záujemcovia určite budú, najmä ak cena takejto „celistvosti“ bude „primeraná“. Teda pre falzátorov má logiku opečiatkovať známky – aj keď falošnou pečiatkou – a potom dať na filatelistický trh. Najmä vtedy, ak tam dodáte aj adresu, ako napríklad na liste, kde je vylepená kompletná pretlačková séria Protektorátu (pozor, séria je pravá!) s falšovanou pečiatkou „PRAHA 1 / 4.VII.39-15 / 4c“ (obr. 1a,b) a s adresou „Pan Josef Vokáč / Praha VIII Prosecká 318“ (Vokáč bol majiteľom filatelistického obchodu).

Druhú pečiatku (hádám tej istej „výrobne“) som našiel tiež na liste adresovanom páňovi Vokáčovi. Protektorátne známky tej istej kompletnej série (originálnej!) sú tento raz opečiatkované pražskou pečiatkou „PRAG 40 / 22.XI.39-19 / a / PRAHA 40“ (obr. 2).

Tretia falošná pečiatka je strojová „PRAG 25 / 27.II.43 22 / d1 / PRAHA 25“ (obr. 3). Použitá je na celistvostiach so známkami Protektorátu ako aj na výstrižkoch a samostatných známkach. Vyskytli sa aj iné dátumy. Štvrtou falošnou pečiatkou je takisto „pražská“ pečiatka „PRAG 25 / 30.XII.43 / 18-4c / PRAHA 25“, ale aj s dátumom 30.XII.41. Použitá je na celistvostiach ako aj na výstrižkoch a sôľo známkach. Listy sú znovu s adresou páňa Vokáča (obr. 4).

Predpokladám, že všetky tieto pečiatky boli vyrobené podľa originálneho vzoru. Žiaľ pre falzátorov – iba s fixnou dátumovou časťou.

Prekvapením pre mňa bolo, že keď som si kúpil aj niekoľko celistvostí Chorvátska, ukázalo sa, že boli taktiež falšované. Boli na nich známky Mi 91, 101 a bloky 93A, 93B a 102A (viz obr. 5 a 6). Jedná sa o dve pečiatky, ktorých kresba je dosť komplikovaná, takže aj výroba falza pečiatky musela byť náročná.

Domnievam sa, že spomínané falošné známkové materiály – či už celistvosti alebo výstrižky – sa dostali nielen na bratislavskú burzu, ale aj do ostatných regiónov. Poprezerať si preto svoje známkové materiály, či tam náhodou nenájdete známky pečiatkované vyobrazenými pečiatkami. Ak áno, budú to na 99 % známkové materiály s falošnými pečiatkami.

(Napísané pre MR a Zberateľ)

Svätopluk Šablatura

JAK NA POŠKOZENÉ BANKOVKY

Časopis Merkur-Revue se fundovaně zabývá filatelii, úspěšně ale zasahuje i do oboru papírových platidel. Není divu, protože oba obory soustřeďují technickou i výtvarnou špičku ceninové polygrafie své doby a mají svou historii. Sběratelé cení papírová platidla podle stupně jejich zachovalosti. Jsou-li vzácné, vyměňují se i draží kusy mnohdy značně opotřebované, někdy i poškozené. To se týká především cenin již historických, které svou původní funkci splnily a staly se předmětem sběratelským. Je až s podivem, jak dobře dovedou někteří sběratelé zrestaurovat i značně opotřebované ceniny, aniž by k tomu měli složitou odbornou vysokoškolskou přípravu.

Nyní se podíváme na problém poněkud jiný: náhradu hodnoty poškozených papírových peněz, jejichž platnost ještě neskončila. Příčin poškození je nepřeberná řada. Mají jedno společné: majitelé se domáhají náhrady, pokud možno v plné nominální výši. Emisní banky v tomto ohledu bývají benevolentní, ale také opatrné. Jak se náhrady praktikují, můžete si přečíst z poznatků těch, kteří se jimi v emisní bance zabývat musí. Přesněji: alespoň výběr charakteristických nebo něčím zajímavých případů. Příčiny poškození bývají někdy tragické, občas bizarní a někdy i komické.

Obr. 1: Pracovníci zkušebny platidel při rozboru zničených bankovek. Vlevo JUDr. Leopold Surga, v současnosti nejen v Evropě uznávaný odborník na hotovostní oběh v celostátních měřících, vpravo Jiří Pekárek.

Uvedení státovek a později bankovek do peněžního oběhu od druhé poloviny osmnáctého století představovalo velký pokrok. Z fyzického pohledu měly bankovky a státovky velkou výhodu v soustředění velké hodnoty na malý, snadno transportovatelný a uschovatelný papír. Ten je ovšem přirozeně zranitelnější, než mince.

Své o tom ví každá zkušebna platidel emisní banky. K širokému spektru pracovní náplně zkušebny patří také stanovení náhrady za předkládané neúmyslně poškozené papírové peníze. Takové, které v těžších případech poškození vyžadují odborný přístup a zkušenosti.

Předpisy banky stanoví, jak náhradu vyčíslit. Počítá se podle zachované plochy. Přesáhne-li zachovaná plocha poškozené bankovky tři čtvrtiny původní plochy, obdrží

Obr. 2: V takovém stavu docházely do zkušebny zuhelnatělé bankovky. Každá bankovka musela být nalepena na vyměřovací mřížku, jednotlivé části musely navazovat.

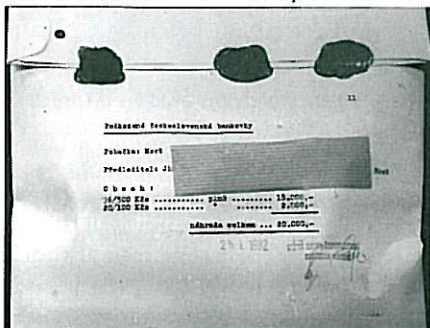
majitel náhradu plnou. Za zachovanou polovinu až tři čtvrtiny plochy (pokud polovinu plochy alespoň maličko přesahuje) obdrží náhradu poloviční, náhradu pětadvacetiprocentní za plochu, přesahující čtvrtinu. Za menší zbytek se náhrada neposkytuje.

V těchto intencích se náhrada poskytuje převážně v případech mechanického poškození. Jestliže se jednalo o doloženou živelní událost, je možné poskytnout zvýšenou náhradu. To se týká především poškození ohněm a v plné výši jen tedy, pokud má banka podle charakteru případu jistotu, že případně chybějící části již nemohou být předloženy.

Častou příčinou vážného poškození je oheň. Bankovky mohou být poškozeny neopatrnou manipulací v domácnosti anebo při velkém požáru objektu. K domácím poškozením dochází např. úschovou bankovek před odjezdem na dovolenou do trouby, kterou pak některý člen rodiny po návratu zapne. Pokud se v upražených, případně zcela zuhelnatělých bankovkách nikdo nepřebíral, majitel zpravidla obdrží plnou náhradu s odečtem nepřímých vysokých poplatků, daných počtem hodin, vynaložených na odborné zpracování. Pokud se je pokusil rozebrat sám, snadno přišel o část náhrady. Počet bankovek musí

Obr. 3: Majitel této roličky zuhelnatělých bankovek měl štěstí v neštěstí. Ukryl je do důmyslné skryše na chatě, protože v okolí jeho bydliště byly byty často vykrádány. Chatu někdo zapálil a zcela shořela. Hotovost v udané částce 20 000 Kčs se nacházela ve sklenici. S obsahem nikdo nemanipuloval.

Obr. 4: Udaná částka 20 000 Kčs se shodovala s rozbořením prokázaným obsahem. Majitel obdržel náhradu v plné výši.

být při rozboru vždy komisionálně ověřen a materiálně doložen. Promíchaný prach a popel k tomu posloužit nemůže.

Zlé bylo, když došlo k velkému požáru, např. Veletržního paláce v sedmdesátých letech. Tehdy zuhelnatěly nejen tuzemské peníze, ale také valuty, připravené pro služební výjezdy do zahraničí. V ocelových pokladnách zuhelnatělo vše, ale zůstalo po jejich otevření vcelku. Pak nějaký výše postavený trouba (jinak ho těžko pojmenovat) část vnitřního obsahu prohrabal klackem, našel ale ne všechno. To, co zůstalo, jsme zpracovali, patřičně adjustovali a odeslali zahraničním emisním bankám s vylíčením důvodu poškození a s žádostí o poskytnutí náhrady. Všechny emisní banky vyhověly a poměrně brzy vyčíslenou náhradu poukázaly. Až na rumunskou, která sdělila, že nemohou poznat, zda jde o peníze, které vydali. Rumunské bankovky mohly sloužit za vzor, jak se dělat nemají a byly v té době nejhorší v Evropě. Je pravda, že se zuhelnatělé rumunské bankovky rozpoznávaly hůře – byly tištěny pouze ofsetem. Pražská zkušebna ale měla v bezpečném rozlišování zuhelnatělých československých ofsetových bankovek z roku 1953 cvik, a proto rumunské emisní bance zaslala jejich bankovky již rozříděné. Ale nic naplat, náhradu neuznali.

Pak se postupně troušili zaměstnanci postížených kanceláří se svými penězi, které tvořily jejich osobní rezervičky uschovávané v pracovních stolech nebo v kovových skříních, o kterých manželské protějšky neměly vědět. S pochopením jsme pro ně udělali vše, co bylo možné.

Příčin mechanických poškození bylo mnoho. Někdy je roztříhaly děti, byly polity omastkem nebo barvou, rozdroleny působením peroxidu vodíku (kadeřnictví), utopeny ve vodě a vyloveny po roce apod.

Nejprotivnější práci představoval rozbor bankovek, pro které si majitelé zvolili bezpečný úkryt pod nadzvednutou podlahovou krytinou (linoleum, PVC). Aniz tušili, vytvořili jedinečné prostředí pro růst plísní – krytina nebyla paropropustná, a tak se na bankovkách s převahou vláken rostlinného původu srážela vlhkost. O několik dní nešlo, ale někdy si bankovky v takové úschově pobýly po řadu měsíců anebo i léta. Bohatě prorostly plísněmi a majitel po jejich vynětí zjistil, že je nejde za žádnou cenu oddělit. Po vysušení neuvěřitelně ztvrdly a při pokusech o oddělování se drolily. Vyhodit předložitele s takovým nadělením v zájmu cti pracoviště nešlo, i když by si to zasloužil. Pokud se dostavil s poškozenými bankovkami osobně, byla mu doporučena trpělivost, protože proces oddělování bankovek i při použití nezbytného autoklávu bude zdoluhavý.

Pracovníkům zkušebny pak nezbyvalo než zvolit krajně opatrný a trpělivý přístup. Pokud si někdo představuje poniklovaný a zasklený autokláv známý z operačních místností nemocnic, poněkud by se mýlil. Udělali jsme si vlastní, který jsme ovšem veřejnosti nepředváděli. Skládal se z igelitového pytlíku a namočené houbičky, položené po vložení spečených bankovek na ústřední topení. Každý den pak bylo možné oddělit nejméně jednu bankovku zespodu a druhou svrchu. V topné sezóně byl postup rychlejší, mimo sezónu poněkud delší.

Na mechanickém poškozování se podílejí také domácí zvířata. Nejčastěji to jsou psi, které nesmírně přitahují pachy z bankovek, kterými bylo placeno v potravinářských obchodech – nových bankovek si nevšimnou. Občas ale i vepř. Za citaci stojí dopis boдрého Slováka, který popsal nežádoucí příhodu: *"Ošipané ma zjedlo pětistouku, ktorú som mu na poslednú chvíľu vydrial zo zobáka"*. Zasáhl ještě včas a tak dostal plnou náhradu.

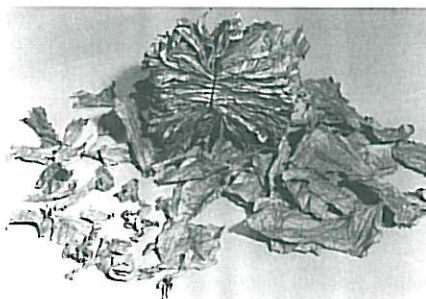
Velmi vážná poškození zavíní myši. Ohryzané části bankovky rozcupují do podoby vaty, něco sežerou a něco odnesou do hnízda bůhvíkam. Ponechané zbytky pak musí být posuzovány jen podle vyměření a ztráty pro majitele mohou být značné. V jednom případě předložitel donesl zcela rozvlákněné pětisetkoruny, údajně za patnáct tisíc. To byl ojedinělý případ, kdy nemohl nic dostat.

Na bankovkách se dovedou podepsat i papoušci. Nejvíc v době, kdy se chystají hnízdit. Dokáží si otevřít klec a z bankovek ponechaných na stole nadělají úhledné proužky, které odnesou do projektovaného hnízda. To se stalo starším manželům v důchodu, když odešli nakoupit a ponechali na stole oba důchody, doručené jim těsně před odchodem na nákup listonoškou. Dostali plnou náhradu, nic nechybělo. Mezi proužky jsme našli i pírkó proviního ptáka. Byl jím papoušek růžovohrdlý.

Konzumace bankovky ale nemusí být pouze doménou zvířat. Do zkušebny přišla žena v nejlepších letech s polovinou přetržené pětisetkoruny. Na otázku, jak k poškození došlo sdělila, že se o ní tahala s mužem. Na další logickou otázku, kde je zbývající část, odpověděla (citát): *„Muž jí ze vzteku sežral“*. Dostala poloviční náhradu a pak následovalo několik dní nejistoty, zda se manžel pozřený zbytek nepokusí přivést opět na denní světlo a pak požádat o vyčíslení náhrady. Naštěstí nepřišel.

Určit způsob poškození někdy snadné nebylo, předkladatelé nebyli vždy pravdomluvní. Zde je třeba konstatovat, že bankovka je od zrodu až po úřední zničení majetkem banky. Dočasněmu držiteli patří pouze vyznačená hodnota. Proto otázky banky po příčinách poškození jsou zcela legální. Kromě toho musí být z náhrady vyloučeny peníze úmyslně poškozené, což je samo o sobě definovaný trestný čin.

Od konce šedesátých let zkušebna zaznamenávala záhadná poškození bankovek, která se vymykala dosavadním zkušenostem. Byly to bankovky rozedřené, sežmolené a potrhane. Zřejmě vystavené značným dynamickým tlakům a teplu.

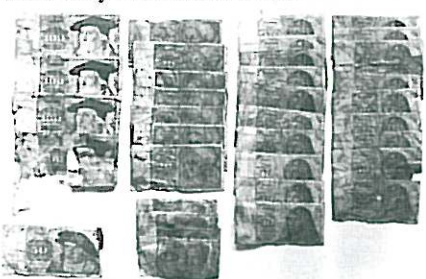
Obr. 5: Zásilka celníky zadržených bankovek z pneumatiky. V rámci tzv. „hlasování nohama“ je vyvážel do zahraničí občan, který se již nehodlal vrátit, ale měl smůlu. Věci se pak zabýval soud. Vynesl rozsudek s nepodmíněným trestem na svobodě a propadnutí hodnoty poškozených bankovek, mezi kterými se nacházely i valuty.

Tápání pomohl ukončit jeden bankovní kolega. Donesl takto záhadně poškozené bankovky. Neuměl moc lhát a za příslib kladného vyřízení bez jakýchkoliv dalších následků sdělil, že jel do Rakouska a před celníky bankovky ukryl mezi duši a plášť pneumatiky, po které pak jel. Chtěl si koupit něco, na co mu přidělené valuty nestačily. V některých okolních státech s volnými měnami byly československé bankovky v rámci šedé ekonomiky přijímány v kurzu, o kterém je lepší nemluvit. Řečený kolega po vyproštění vyvezených bankovek z osobitého úkrytu ovšem zjistil, že těžce zřízené bankovky nikde neudá.

Obr. 6: Při rovnání v pneumatice poškozených bankovek se osvědčila běžná žehlička.

Dohoda, uzavřená mezi čtyřma očima byla k oboustranné spokojenosti splněna. Pro zkušebnu to byla cenná informace.

Obr. 7: Valuty musely být uvedeny do přijatelného stavu a odeslány příslušné emisní bance. Pouze ta je oprávněna stanovit náhradu.

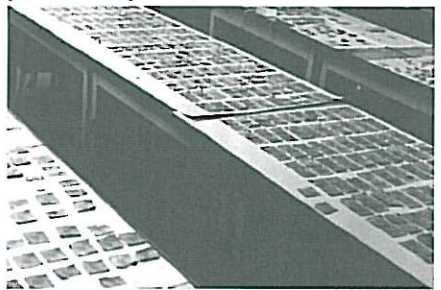
Později na tyto originální skryše celníci přišli a pašované peníze zabavovali. Pokud pocházely z jeté pneumatiky, měla zkušebna opět práci. Nešlo ovšem o případy masové. Hlavní příčinou byl tehdejší zákaz vývozu domácích peněz, resp. ten byl povolen jen do částky 500 Kčs na osobu (od r. 1985 do částky 1000 Kčs) s povinností opětného dovozu,

což celníci někdy kontrolovali. Další příčinou byl nedostatek některých druhů zboží, především v oblasti elektroniky. Po roce 1989 důvody k podobnému ukrývání peněz pominuly.

Poskládat řečeným způsobem poškozené bankovky bylo pracné. V ještě horším stavu byly bankovky, uschovávané pod netěsnícími akumulátory. Kyselina je přeměnila v mazlavou hmotu a pak se jejich rozbor stával něčím, čemu se říká „práce pro vraha“.

K smutným případům likvidace poškozených hotovostí docházelo po pádu letadel a po automobilových nehodách. Od pozůstalých jsme nejednou vyslechli otřesné příběhy, ostatně stačilo se podívat na předkládané bankovky. Např. jsme likvidovali případ mladého muže, který se vracel s kamarády do blízké vesnice z tancovačky ve vypůjčeném hasičském autu. Nastupoval do zadní části vozu, řidič automobil předčasně rozjel a on byl zachycen hákem snad za botu a vlečen 6 km po asfaltu. Rozjaření kamarádi si ničeho nevšimli. Zničený otec přišel s potvrzením tehdejší Veřejné bezpečnosti a s tobolkou, do poloviny ubroušenou.

Dobry žaludek i nervy museli pracovníci zkušebny prokázat v případech, kdy došly zásilky peněz, nalezenných v bezprostředním kontaktu s mrtvými, od jejichž smrti uplynula někdy i dlouhá doba. Byly sice předem dezinfikovány, ale typický odér se po rozbalení neujal. Kolegyně a kolegové se o práci zkušebny zajímali a pokud právě přišli, po nadechnutí pokrčili nos s otázkou „co to tady?“. Kolegům jsme informace nikdy neodpírali, a tak mohli vidět nejen obsah zásilky, ale navíc se jim dostalo podrobného popisu události, který někdy ani celý nevyslechli. S poznámkou, že mají někde jinde naléhavou práci, mírně pobledli odešli.

Obr. 8: Stoly zkušebny platidel k adjustaci větších případů poškozených bankovek někdy stěží stačily.

Vyměřování náhrad za poškozené peníze bylo jen jednou z činností zkušebny platidel a pracovníci se do složitých případů pouštěli tehdy, kdy se potřebovali uvolnit a kromě mozku zaměstnat i ruce. Pokud ovšem nešlo o urgentní případy. Mnoho běžných případů s menším počtem poškozených peněz vyřizovali na počkání. Předložitel převzal podepsanou zalepenou obálku se zpracovanými penězi a s vyznačenou výší náhrady. Obálku předal provozní pokladně, která ihned stanovenou náhradu vyplatila.

Na závěr je třeba říci, že zkušebna platidel zachránila a zachraňuje mnoha lidem hodné peněz.

Text a fotografie: Jiří Pekárek